

Jean-Baptiste ORPUSTAN

ORZAIZEN BERTSU 'TA KANTU (17..-1942)

**Recueil de chants basques en pays d'Ossès
du XVIIIe au XXe siècle**

*

I

Orotakoak (17..-1942)**I. Borthagaraien kantua (*)**

(Airea : *Haltzak eztu bihotzik*)

- 1 Haltzak ezpaitu hezkurrik
Ez gaztanberak hezurrik
Ez nian uste bazela Jainko-semetan gezurrik.
(...)
- 2 Urkugaraiko lephoan
Harrixuriko gainian
Ez kopeta hartu nuen neuretzat zorigaitzean.
- 3 Igande mezak erraitean
Hortzako plaza erdian
Bai et(a) ere deskargatu aphez beltxaren gaineian.
- 4 Aphez beltxaren arreba
Serora begi ñabarra
Ni galeraziren nun bainan etzaun phizturen anaia.
(...)
- 5 Baditut nik ehun behi
Oi bere zezenareki
Guziak eman nitzazke bizia ukhaitiareki.
(...)
- 6 Aita zoazi hemendik
Ene arropak harturik
Ene haurrer emazkizu bere neurrian josirik.
- 7 Ez nuk ez joanen hemendik
Hire arropak harturik
Baionan utziko diat arropak baino hoberik.
- 8 Antzarak doaz karrankan
Donibaneko karrikan
Bortharai ere doa semiaren mina gogoan.

(...)

9 Bothagarai Orzaizeko
Borthairu Ezpeletako

Hi Bordelen ni Baionan Oi! zer gizonak galduko!

10 Erramuntto ene semia
Erramu goizian sortia

Damurik entzun behar duk: Ait' urkhatiaren semia.

(...)

11 Urtheak zembat egun'tu?

Hemezortzitan hogoi'tu

Borthagarai gazte horrek hainbertze pertsu eman'tu.

(*) « *Urzaiz* » *La vallée d'Ossès en Basse-Navarre*, Izpegi 2002 p. 267-268

II. Alegiako Aphezpikua. 1766 (*)

(Airea: *Oi Betlehem*)

1 Berri handi
Hortzaize aphezpikutoki,
Berri handi,
Prelat mur de Otsamendy,
Toledakoa, ez segurki,
Errentaz ez dago hobeki,
Ez segurki.

2 Ehun millak
Gutiziako moltsan ditu,
Ehun millak,
Gogoan karrak pillak:
Gorthe bat du ederra hartu
Nun dituzia iduri baitu,
Ehun millak.

3 Ez Toledan
Abadesik ez da ikusten
Ez Toledan,
Artzipizku segidan;

6 Hortarako
Karrosa bat du preparatzen
Karrosako
Zortzi abre maiatzeko,
Aragoan ditu bilhatzen
Herrian ederrik ez baitzen
Hortarako.

7 Ez du falta
Bere-eta abadesarentzat,
Ez du falta,
Modako kabrioleta
Bigarren ordenakoentzat
Lekhaio gambarazaintzat
Ez du falta.

8 Zein ederki,
Pasaiatuko uda hastean!
Zein ederki!
Nihork ikusirik daki

Gureaz da hori miresten, Nihon ez dena baitu-ikusten, Hark segidan.	Prelat Abadesak batean Amiral kabrioletan Zein ederki!
---	--

4 Presunaiak Ez ditut zeren kontatu, Presunaiak, Hek dakharzketen libraiak; Kuzineraz bahar da kontu, Zilhar-bizia iduri baitu, Presunaiak.	9 Jende-ostea Bidetarat atheraturik Jende-ostea Ezin aseztatu ikustea, Ez du galdetzen bisitarik Kontent da hala ikusirik, Jende-ostea.
---	---

5 Bozkarioz Haran guzia da altxatu, Bozkarioz, Dohain hortaz da lorios; Mendiak berdindu gogotu, Han pasaiarazi nahi tu, Bozkarioz.	10 Ez du zeren Gorthe prelaten moda duke Ez du zeren Galde egin bisitaren Benedikatzea du merke Nihor nihon badagi eske Dohain haren.
---	---

11 Neure gisan
Thronu bat dautzuet egiten
Neure gisan,
Jenden orhoitzapenetan
Mendez mende bizi zaitezten
Zuen herrautsak pausa daiten
Zuen plazan.

(Egilea: OTSAMENDI apheza)

III. Haran eder, Hortzaitze... Laudoriak (1766) (*)

1 Haran eder Hortzaize Narrik ez duzuna, Naizelarikan atze Ezin dut egona, Ez zu laudatu gabe	4 Jausten baniz menditik Zelhaidietara Ura darrait ondolik Errepiretara: Ibaia batek ditu
---	---

Ezin naite geldi,
Beldurrez naiz herabe
Ez naizen gai handi.

Ederki fraskatzen,
Halaber dute fruitu
Naharo ekhartzen.

2 Nongo othe mintzaiak
Ontsa liro konda
Gutiak dira gaiak
Ezin daizte heda:
Urrezko xoil mihiak
Abantailla duke,
Hortzaizeren graziak
Kanta baitetzake.

5 Lur onari darraio
Jende bat arraia
Arrotza oro zaio
Duela anaia:
Ezti eta esnerik
Baizen ezten lurrak,
Zerk dakhare gaixtork,
Zer baizen thresorak?

3 Mendingian inguruan
Abren alhatzeko,
Nola izarrak zeruan
Ditezke udako:
Belhar punta bezenbat
Antxo eta ardi,
Non da ikuskari bat
Hau den bezain handi?

6 Bertzen artean, ô zu
Gizonen lorea!
Fagorez har ezazu
Gaur floka nereaa:
Bertzela ezagutza
Ezin dirot marka,
Ordainez dut bihotza
Zuretza, doblezka.

IV. Partida tristea Hortzaitzetik (1766) (*)

1 Adiskideen utztea
Au gauza tristeal!
Hau da bada ene pena,
Goan behar ezin egona.

5 Jaunak dadila grazia
Salborik naizen guzia,
Hel nadin arren bizirik,
Bidarraia iraganik.

2 Uso tortoilla samurra,
Prest hidak hire nigarra,
Ikus dadin ene pena
Bihotzean zein den barna.

6 Banoha bai, partitzen naiz,
Orhoit zaitezte nitaz maiz.
Sekulako gal beldurrez,
Adio dautzuet nigarrez.

3 Utzten zaituztet bistatik
Bainan nihoiz bihotzetik:
Neure bizi aphurrean

7 Ah balin banu segidan
Begitarte hau paradan!
Banuke nondik konsola

Orhoituko naiz lurrean. Nola arrai bethazala.

4 Alabaiñan goan behar naiz, 8 Esperantza horrek nauka
Munduan biziko banaiz;
Othoitz nitaz Jainkoari,
Dudan amorez gidari. Doidoi, xutik dilindaka
Ez dukedala penarik,
Zuen faltaz sofriturik.

9 Hori da azken grazia,
Galdea dutan guzia,
Horrekin ene khalitza
Eztia da, ez garratza.

(*) *Hommage au Musée Basque*, Bayonne 1989, p. 522-537.

V. Ortzaizen emanac en 1910 (*)

- 1 Hemeretzi ehun eta hamargarren urthecari
Dotzena bat bertsu berri nahi ditut ezarri
Explicatzeko senhar-emaztec zer duten zor elgarri
Zer amodio errespetu behar luketen ekharri
Ez niz nehor mintzo zembait ignorant bakharririk
- 2 Badira ere ignorant edo chimple direnac burutic
Senhar-emaztec bat egin behaute esposatuz geroztic
Ibili gabe elgarri yoka ezin berdinduz nihuntic
Elgarretaric separatuac makur ttipi baten gatic
Aski goiz da berechtea yuaterakoan mundutic
- 3 Mundu huntan gireno beraz dezagun lagunt elgarri
Emazteac zor baitio obedientzia guizonari
Ceren etchian behar du utzi bere senharra aintzindari
Senhar-emazteac beren dretchotan gauzac erreglan ezarri
Jainko maiteak hori baitu bere legian ezarri
- 4 Emazteki bat bereciki badakit particularra
Cantaturen dut zer maneran dabilan bere senharra
Sosac bil arte alegia maite bazuen haren beharra
Oro ken-eta zalapartaca emazteac bethi aharra

Holacoa nor den ez dut erranen baizik dela Orzaiztarra

- 5 Orzaizeco emazte horrek badu cerbeit denendaco
 Elhe tzarra bera aski da herriaren nahasteco
 Oroz gainetic senharrari hainitz sofriarazi daco
 Pantalona yauntzi zituen esposatu zireneco
 Laster eskaini errebolberaz erranez huntaz haut erreco
- 6 Gizon gaichua lotsatu hori ikusi zielarik
 Ustez emazteak pasatzen zuen balaz bulharretarik
 Hogoi milla liberarekin yina ameriquetaric
 Hek bildu arteraino ez zion eman penaric
 Bainan gero desafioca casa hadi etche huntaric
- 7 Gizon gaichua partitu berriz Ameriquetarat
 Penarequin etchean utzirik seme eta alaba
 Noiz eta berriz egin baitzituen hamar bat mila libera
 Emaztea yoan zitzaion cherca Ameriketara
 Belhaunicaturic hitzeman zacon bakean bizico gira
- 8 Bakian bizi izan dira bainan ez hainitz dembora
 Ekharri sosac bildu dazconean hartu lehengo manera
 Hantic goiti nahiago zuten aise bortako chakurra
 Amac eta alabac biek ezin soporta han hura
 Azkenian igorri dute sakela hutsic campora
- 9 Martchoaren lehen goizean hor izan da herautsi(a)
 Gizon gaichoa yeiki zen emaztea ohean utzia
 Auzoco gizon batekin bortan entzunik mintzoa
 Zalapartaca yeikitzen da hori ez baitzion ontsa
 Eskalapoin ukhaldi batez itzuli dio copeta
- 10 Gizon gaichuari berriz ere yin zaio ezin bertzia
 Sos bat ere sakelan gabe kitatu du etchia
 Bainan norbait urrikalduric horren manera trichtia
 Eman diote behar duen sosa pagatzeko untzia
 Eman diote behar duen sosa pagatzeko untzia (sic)

- 11 Hoinbertze milla iberaco bereac utziric etchian
 Bertzeri sosa kenduric yoan behar zela untzian
 Gizon horren plazan dezagun eman gure burua
 Fin gaichto nola ez duen egin behar da izan aingerua
 Yaincoac ez du abandonatu horren fidelitatea
- 12 Emaztekoa orhoit zite yinen dela tenoria
 Yainco bat bada guzien-dako eginen du yustizia
 Ahal baduzu hara gabe garbi contzientzia
 Eta esplica alabari zuc egin duzun caltia
 Zeren horrek seguituco baitu zure exemplu guzia.
 (12-6-24)

(*) Du recueil manuscrit intitulé "Cantos vascos copiados en Ossés Francia en el año 1947", copie de la main de J.-M. Ariztizabal, appartenant à Thérèse Penalva née Ariztizabal, La date finale est celle du recueil original écrit par Paul Jaunarena (décédé en 1918), maison Gaztenarena, probablement durant son séjour en Argentine, sur cahier à en-tête "Ferro-carril de Buenos Aires al Pacífico". Sauf la suppression des accents "é", l'orthographe originale a été conservée.

VI. Bestaberri (1912)

- 1 Suiet hunkigarri bat hemen dut aiphatzen
 Bestaberri eder bat dugula Ortzaizen
 Gazte eta zaharrak hor dira beztitzen
 Batasun horrek ditu indarrak doblatzen.
- 2 Ekhnainaren hiruan ilun nabarrean
 Beilariak Lurdetik jin ziren batean
 Tanbur eta klerona karrika betean
 Beldurrik izan gabe bander'aitzinean.
- 3 Trixtezia guziak han ziren suntsitu
 Bozkario handitan girenean sartu
 Bestaberri eder bat laster da moldatu
 Orai artironokuan parerik ezpaitu.

- 4 Kontseil berek daukute etsemplu emaiten
Harma bat eskuetan baitira agertzen
Galtza xuri jauntzitan hain dute aphaintzen
Bonetako pumpulak osoki gaztetzen.
- 5 Gazten artean etzen deuseren eskasik
Gander'eta kokarda bazen baliosik
Xingola ainitz mota eta aberatsik
Elizaren erdian hain ziren urosik.
- 6 « Genoux terre » eiten dute belauna plegatuz
« Debout » entzun denean kontrarat xutituz
Harma atxikiz beti solido bi eskuz
Holako soldadokin partidarik ez utz.
- 7 Jaun Etcheberry jiten bai eta Jaun mera
Adixkide fidelen eskuetan zira
Guziak elgarrekin batasunian gira
Oraikotik zueri jarraikiko gira.
- 8 Igande huntan dugu Jesus adoratzen
Haren ordain bezala naiz hemen mintzatzen
Ene esku eskuina eztut ez ahanzten
Jaun bikarioak bainu osoki laguntzen.
- 9 Jaun kapitaina dugu ainitz plantakoa
Iduri baitu dela arras hortakoa
Ofizio hortan da orai laketua
Geroz eginen dugu horrekilakoa.
- 10 Hainbat ederki daki soldadon manatzen
Entzun duten orduko hor dute sinesten
Horren boz saminak du harma altxarazten
Eta bertze aldian soin gainian ezartzen.
- 11 Ofiziera batzu potretian eginak
Herruntze'ta soingainak altzeiruz eginak

Nun kausituko dira bertze bi hain finak
Gahardun ta Ahizen eztira txarrenak.

- 12 Banderazainek dute besta hau nobletzen
Aldareko harek du eliza beztitzen
Gibeletik so'ginez zaut ainitz gustatzen
Gorputz lerdenak ditu oro arranjatzen.
- 13 Karitatez betea dugu jaun suisa
Menditik agertzeko ez da hori basa
Begia erne eta xuxen du urratsa
Polizaren egiten badaki hain ontsa.
- 14 Zer erranen dakot nik tambur maiorari
Xoraturik ginauden haren seriosari
Nehoz eztu emanen eskandal'nehoi
Jainkoak atxik bezo kalitate hori.
- 15 Badaki makilaren airoski ibiltzen
Erhi artetan zako zaluki kurritzen
Zenbait aldiz airean du « tank » hatzemaiten
Ez balu uste gabez lurreraino uzten.
- 16 Kleron joileak ziren ontsa hautatuak
Nun nahi agertzeko dira dohatuak
Hastetik finitzera trempu berekoak
Heien airer ginauden oro xoratuak.
- 17 Bezperetarik landa zer dugu ikusten ?
Jeneral bat zaukula plazarat agertzen
Erretretarat zela heldua zioten
Gibel aitzinez segur ontsa egina zen.
- 18 Zaldi eder batean solido jarria
Aspaldiko kaska bat krikan ezarria
Beztimenda zuela xuri 'ta gorria
Jendeari zitzaion hau xoragarria.

- 19
 Troparen aitzinean laster da agertu
 Ordonantza ondotik hantxet du manatu
 Guziak Arrosarat dira abiatu.
- 20
 Jaun axuanta dute auzuan salutatu
 Eta elgarrekilan bihotzez trinkatu
 Erranez behautela elgar sustengatu.
- 21 Bestaren egiteko bego Ortzaiztarra
 Ehun soldadoz goiti zer tropa ederra
 Elizan zoin eder zen holako bilkura
 Kampoan ere on zen agertzeko hura.

Martin LARROULET Orzaizeko erretorak 1912-an.

VII. Katalin (1921) (*)

- 1 Kantu berriak emanak dira Ortzaizeko herrian
 Nechka gazte bat dela medio ahizeko kartierrian
 Uste gabian tronpatu dute bere adin ederrian
 Denbora zeno ezdu pentsatu zabilala lanjerrian
- 2 Lanjerrian ibili bide da ainitzekin neska hori
 Eta ainhitzetan dabilana ez jakin nun den erori
 Nunbaitik orai jarria baita estomaka frango lodi
 Bere burua eskaintzen du iduritzen zaionari
- 3 Aintzina hortan mutiko bati pasatzean erran dako
 Errak to nahi nuka ni hartu hiretzat emaztetako
 Hak errepostu ehaut ez nahi sobera haiz enetako
 Enetzat baino hobe hiz orai kochkazaile harendako
- 4 Orduan nechkac abiatu dio ehun mila larderia
 Nahi ala ez behar nuk hartu in duk arrailleria
 Ez dakik noski nola inaden orai Frantzian legia

Nechkatuek orai aski diagu nor nahi den erraitia

- 5 Mutikoak orduan ihardetsi dio ez erran eni elerik
Frantzian ez dun orainokoan egin holako legerik
Nic hi hartzeko emaztetako nihaurek nahi gaberik
Seculakoak sahetsian ditun balinbadun bertzerik
- 6 Orduan zaio bertze bati horiek atchikiz berekin
Zuzena lukek to hi eta ni ezkont giten elgarrekin
Besteak errepostu hau - Katalin ez enekin bainan bertzeekin
Hik dunan haurra niganik bada sortu behardun hortzeekin
- 7 Haren mentura ere charra da orai duen solhasetan
Eta pachuerrak balin badira bat ezin bortcha deusetan
Nechkato gaztea prudent ez bada behar diren hurratsetan
Gerokotz tankolari guti du leiionduan arratsetan
- 8 Zonbaitek hola pasatzen dute anhichko gora behera
Katalinek ere chaz danik aurten kanbio du manera
Aurten gizon gei bat ezin harrapa chaz bazituen sobera
Presuna gaztek horren gainean etsemplu hartzia hobeda
- 9 Berrogoita hamar libera phostaz izantu numbaitik
Hango Phostan sartiak ziren duda gabe Mehainetik
Kontzientzia gauza beharra garbitzea denen gainetik
Sos horren igortzaleak ere arrangura badu barnetik
- 10 Orai amak erraiten dako soleimendu arina
Katalin ez dun hik gehiago adituren mutchurdina
Badakit ama nola ditaken egina dut etsamina
Hemendik goiti deituren naute antchua ume egina
- 11 Katalin hori sehiguan ere enheatu zen gazterik
Lana ez maite eta alferrak seculan ez du bertzerik
Oroz agradaz eta gerokotz ezarri dute beterik
Plazerren ondoko penak ditu orai hor dago trichterik
- 12 Zuzen liteke trichte dagona norbeitek dezan kontsola

Orai bezala utzi balute etzen trichtatuko hola
Denbora batez guziak akort orai mila parabola
Bizkitartean gauza hitsa da ukatzia bete odola

- 13 Mila bederatzi ehun eta hogoita batian
Kantu hauk emanak izan dira urthe berrian
Hobendunaren ernarazteko bestiak utziz gostian
Orhoit dadiela mortel girela memento batetik bertzian

(Oxobo) (**)

(*) Sur feuilles volantes dans le même cahier que le n° V et même écriture.

(**) Le nom d'auteur "Oxobo" est inconnu; il ressemble à "Oxobi" nom sous lequel écrivait l'abbé Jules Moulrier natif de Bidarray (1898-1958).

VIII. Arrosa (1923)

Airea : *Agur adixkidea...*

- 1 Bertsu berriak egun baitugu Xokotik ;
Hortan usatua da frangotan engoitik.
Ez niz ni ixilduko zahartua gatik.
Zer berri ederra den heldu Arrosatik :
Bethikotz berexia dela Orzaizetik.
- 2 Hamabi kontseiluko ditugu ezarri,
Denek atxik dezaten tinkoki elgarri :
Jaun mera, axudanta, erran bezain sarri
Ohor'eman diogu hemen gei denari :
Denetan hoberena Martinto Mendiri.
- 3 Herri guzia zauku hor bozkariatzen,
Bihotz onekin baita horier fidatzen.
Michel, gure agintzez ginen gu orhoitzen ;
Arbasoak dituzu oraitik gainditzen ;
Buru handiko dener zare nagusitzen.
- 4 Orai nahi bazintu bi lerro egorri,
Beira eztadin egon, zure koinatari,

Haren indarra dela goraki ageri.
Berexiak bethikotz eskarrak jaun horri,
Egiazko eskualdun Laborde Mendiri.

- 5 Lagun onak dituzu, zaita iduritzen ;
Lehen ere zurekin hor dira usatzen
Jaun axudanta, Barrot, orotan famatzen,
Aspaldi bere lana baitu ezagutzen
Herri guzia zuer trankil da fidatzen.
- 6 Agian Jainko onak emanen dauku xantz !
Beraz ongi egina ez dezagun ahantz.
Artetan izan daite ximixt eta orzantz.
Entzunik ere badu horrek zonbait azantz.
Ororen zerbitzari Arrosan Betrixantz.

Michel BETRICHANTZ, 1923 abendoan (*)

(*) 1923-ko uztailaren 2-an agertua zen Orzaizeko herritik Arrosakoaren berexteko erabaki ofiziala. Ikus *Urzaiz...* orr. 231-233.

IX. (Sans titre) (*) 1923

Airea: *Urtzo churi pollit bat Anbauz aldean*

- 1 Hemeretzi ehun eta ogoita hiruan
Sujet bat agertu da Ortzaize aldean
Agertu beharra zen juanden aspaldian
Ez baitzen agradable zabilan moldean
- 2 Esplikatzera noa nola zen moldia
Argitzea zuzendu itsu den jendia
Hobeki indezaten jaun horri guardia
Erosiz ala ebatsiz saltzen den ardia
- 3 Orai artean nehork etzuen phentsatzen
Iduriz ardikari serio bat baitzen
Gero kechatu dira ardi ainhitz galtzen
Hainbeste ardi falta norat othe zatzen

- 4 Azkenian galduda aspaldi beharra
Haustera jiten baita dabilan pegarra
Iraun balako etzuen ofizio charra
Aberastera zoan donado zaharra
- 5 Hola aberats tera giten entsea
Pentsa dezagun beti eternitatera
Bi auzok hatcheman diote ebatsi ardi bedera
Bai eta biak kendu bortz na ehun mila
- 6 Beste auzo bat jua da horiek jakin eta
Nik ere baditiat hamar ardi falta
Horienak bezala hik ebatsi tuka
Hiriak inen dik edo etzakala uka
- 7 Orduan zen lanian ukatzeko lotsa
Batto aithortu dio trichterik biotza
Irisarryn saldu dut ardi adar motcha
Besteak ene gatik nunbait hor dabilta
- 8 Horrentzat eskaini dio berrehun libera
Umilki galdeginik hola contencirea
Bai bainan beste heien saila nun othe da
Biharamuneko denak jin zazta etchera
- 9 Laugarrena jua zako bestenak entzunik
Ardi bat falta diat badakika berririk
Ez ez ez dut obenik zurian segurik
Ardi buru bat hantchet ikusia dut nik
- 10 Ofizio hori dinak baitu inguria
Gezur bat erran dio egia iduria
Hantchet ikusi dut nik ardi baten buria
Oro aitortuz behar baitzuen dirua
- 11 Horri kondatu dazko terribleko penak
Hek nituen lehenak bai eta azkenak

Bainan nork sinets orai erten ditienak
Ainhitz ebats dezake bat iten duenak

- 12 Jaun horren etchian dagon osebak erran du
Erramunen ohoria deurriak juan du
Bederen lehenago balitzan ezkondu
Orai nola behardu emaztea bildu
- 13 Holakuak ez dira errechki ezkontzen
Lehen abiatu eta gibelerat juaiten
Bester arizanikan kantuen ezartzen
Guzien arabera bera gurbila zen
- 14 Nola baitugu hemen girichtino legia
Erranen dut garbiki denentzat egia
Baldin nahi duenak hilondoan zeria
Eman bezozuzenki bakotchari beria
- 15 Horra beraz Erramoun nik eman ordina
Satisfatzen oro zuzen behar dena
Egin guziez atchik bihotzean pena
Hola imitatzeke "Maria Madalena"

* Du même recueil que le n°VI.

X. Gure Arroza zena (1924)

- 1 Arroza juan zaukula ihes Orzaizetik,
Eskual-Herri guziak badaki engoitik.
Kontent balin badira, oiho hoik zergatik ?
Ixil da atsegina, denian bihotzetik.
- 2 Ur handia zen junta Jainkoak emana,
Orzaizek betidanik onhartzen zuena.
Jaun horiek bertze bat bazuten egina,
Orzaizeren erdia harat zeramana.
- 3 Hunen ardiesteko zoin diren bermatu !

Emaztek konseilu ‘ta gizonen espantu...
Harrabots handi hori bai laster suntsitu,
Jujek guk galdegina dutenian onhartu.

4 Betrixantz koblaria ongi da mintzatzan,
Arrazoina lañoki badaki finkatzen ;
Micheli zatiño hau polliki ezartzen :
« Buru handiko dener zare nagusitzen » !

5 Michel adixkidea, zer duzu pentsatzen ?
Hoinbertze lan egin ‘ta guti ardiesten,
Orzaizen ez Arrosan nehor kontentatzen,
Molde hitsean duzu meragoa uzten.

6 Arrosatar maiteak, jakina dut berri,
Dolutan zaretela eginik bi herri :
Emazue aharran orai hor elgarri.
Goxoki eginen dut Orzaizetik irri !

Baigurako semia, 1924-ko urtarrilean.

XI. Kantu berriak 1933-an

Airea : Agur adixkideak Jainkoak egun on

1na

Aphirilean Phazko biharamunian
Arrosa deitua den herri airosian
Phesta handi bat zahar gaztien artian
Jostet(a) asko khusi dut dembora guzian
Hunen parerik ez bat oi ! ene bizian.

2na

Nehork ez dir(o) egin guzien gogora
Gau egun Jainkoa dut othoiztu ardura
Sasoinik hoberenaz zintzaten fagora
Zuen phesta ederra gindezan ohora
Uria atherturik sanotu dembora.

3na

Atsaldeko hirurak ziren joiten ari

Plazarat arribatzian kabalkada hori
Musika aitzinean bandera gidari
Memento hura baitzen zinez hunkigarri
Plazerrak egin zaukun bihotzean gaindi.

4na

Hirur hogoi dantzari or(o) ederki ari
Zorrikan etzutenak Xuberotarreri
Oinak sano zuztela aise zen ageri
Inhara batzu airian zoatzil(a) iduri
Atsegin handirekin bazuten behari.

5na

Ongi esplikatzeke sobera guziak
Zaldun, oinezko, zirtzil, uxor, notariak,
Abokat ala juje, prokuradoriak,
Denek bete dituzte bere eginbidiak
Liberti-arazteko loriagarriak.

6na

Jaun gazte kapitaina oron aitzindari
Ber' dembora tropetan egona iduri
Nork etzion obedi hunen manuari ?
Begiak itzuliak denak beira horri
Eta ez gutiago horren Madamari.

7na

Dama hori orotan xarmegarriena
Bilo hori, kolore xuri-gorri fina,
Jantzi distirant zeta xuriez egina
Presentzia amultsu maitagarriena
Iduri baitzinduen zeruk(o) erregina.

8na

Harriet Aldudeko koplari(i) aipatuak
Baditu segurr bere merezimenduak
Burrustan heldu zaizko ahora pertsuak
Zaharrak nola gazte adinetakuak
Han iduki gaituzte denak xoratuak.

9na

Agur eta hore Arrosatarreri
Laudorioak zuen phesta ederrari
Entregu ziretela obretan ageri

Hiru mila (i)khusliar zaizuel(a) ethorri
 Milesker bihotzetik horierr orori
 10na
 Pertsu miragarri hau buruari lotu
 Suietentzat arrazoin sentsuzkuak baititu
 Ez dute zeren hoiek bater(e) ofentsatu
 Gazterik etzen beharr hola enganatu
 Hitzak emanez geroz behaute komplitu.

11na
 Hamabi pertsu ditut zartzen paperretan
 Lasterr heda ditezen bazterr guzietan
 Phesta arraro hunen orrhoitzapenetan
 Orok kanta ditzagun bozkalentzietan
 Bai orai eta gero menderen mendetan.

12na
 Huntan gelditzen nauzu neure ximplezian
 Barkamendu eskatuz Arroza guzian
 Hutsikan egin badut zuen eretzian
 Herrakunde gaixtorik ez harr bihotzian
 Luzaz bizi gaitezen batasun onian.

OSPITAL, Ortzaiztarra

XII. Orzaizen emanac 1937. Hazaroaren hameka. (*)

Airea: *Cailla kantuz ogipetik uztail-agorriletan.*

- 1 Mila bederatzi ehun eta hogoita hamazazpi;
 Azaruaren hameka, dembora ona ezti.
 Zeru zola urdin eta iguskia garbi.
 Gudatu girela ordian, aithortzen dut nik goraki.
- 2 Bildu gira goizian, bederatziak eta herditan.
 Alegerarik guziak guharen bihotzetan.
 Elizatik es urhun, ostatuño batetan.
 ttintta bat edan ginuen ehundik partizeko airetan.
- 3 Tambour kleronak aintzinean, combatanak lau lerrotan.
 Aintzinachago yuan ginen, gelditu meriako borthan.

"Au drapeau" hau yo ginuen banderaren ohoretan.
Eta gero mezan sarthu oro hamar orenetan.

- 4 Meza bat ederra zen, ez da dudatzeko.
Meza hori eman zen soldado hilendako.
Bere hodola ichuri dutenak Frantziaren salbatzeko.
Zer exemplu ederra hori herriño batendako.
- 5 Hamar orenetan beraz meza hori da hasi.
Prediku bat ederra bazen, nahi zuenak ikasi.
Gerla demboran soldadoak nola izan diren bizi.
Apezaren predikuak denak ditu inharrosi.
- 6 Athera gira helizatik meza hori finitu 'ta.
Eliza borthan inguratu han ginenek monumenta.
Paper bat eskian ikusi gure Presidenta.
Denak seriuski yarri hilen izena adituta.
- 7 Horiek oro hola eta yin zerauku eguerdi
Ostalera berantestia (sic) ez baiginuen guk nahi.
Guziak hor lotzen gira Gaharduko bideari.
Su-pindarretan, tambur kleronak han baitziren ari.
- 8 Joaiten gira eta sartzen ostatu eder hortan
Lore ederrik baizik etzen bazter guzietan
Mahain ederrak ezarririk hiru sala pollitetan.
Koziner eta zerbitzariak behar den itchuretan.
- 9 Mahain hetan yartzen gira oro errespetuz.
Han berian yarri orduko aperitifak hartu.
Salda huna edan eta arno una (sic) yastatuz.
Gure botzak bazoatzen gero 'ta gehiago azkartuz.
- 10 Horra beraz zoin kontent giren gure bazkaria eginik.
Bazkaldu gira oro gostura, ez baitzen yeuseren faltarik.
Ni ere hemen nago kurayé handi bat harturik.
Heldu den urthian joaiteko ez nago doloturik.
Mendiko Choria.

(*) Du même recueil que le n° V. Ecriture différente.

XIII. Bachenabarren. Orzaizen ... Gure Eskola (*)

- 1 Pertsu berri bazuen (sic) hasten niz emaiten.
Sujeta ezin ukanez ez bainiz penatzen.
Eskol'maile onik etzela Ortzaizen.
Eskual-Herrian fama hori da hedatzen.
- 2 Hemen baditugu ahur bat emazte.
Bospasei aise hori, zahar eta gazte.
Frantziako legetan bezikan balute.
Laster Herrian gerla zibila ginuke.
- 3 Otsoa zikunean (sic) artaldean sartu.
Artzain ona baiginuen laster da ohartu.
Bildotser nahi zela lehenik jokatu.
Hek behar zituela geroko funditu.
- 4 Biba beraz Orzaitze, eta Populia!
Heiendako berdindu uda ala neguia.
Moltsa azkar dute eta ideia handia.
Laster egin dute hor eskola berria.
- 5 Juan (sic) Apezpikua gero ethorri herrira.
Gure eskola onaren benedikatzera.
Gazteria goizian joanikan bidera.
Artean ekharri dute plazaren erdira.
- 6 Nahi zuten turnatu jina zen bidetik.
Bizikletak aitzinean, zaldizkoak ondotik.
Ez da usu ikusten halako triunfik
Bertzerik ikusi gabe, joanen niz mundutik.
- 7 Noizbeit ethorri da gure zoriona.
Hortaz ginuen bethi bihotzean changrina.
Nunbeitik ethorri da manatzale ona.

Azkenian orhoitu da, Salbatzaile Jauna.

- 8 Bakia desiratzen dut mundu guziari.
 Eta partikulazki gure Frantziari.
 Agian obratuko du Yanko Janunak hori.
 Odola ikusi gabe lurrean igeri.

Baigurako Artzaina.

(*) Du même recueil que le n° VI.

XIV. En 1938. Chanson basque. "Orzaizen"

Acheria Dantsan. (*)

Airea: *Kattalin ttukuttun...*

- 1 Pertsu berri batzuen hasten niz emaiten.
 Ene bizi pochia nola den pasatzen.
 Gazte dembor' eman dut ait'amen laguntzen.
 Nahiz sekulan ez den sobera pagatzen.
- 2 Berrogoi urthe badu Baigura gainean.
 Artzain abiaturik ene artaldean.
 Pertsu hoiem emaiten hari nintzanean.
 Herrirat beha nintzan dorreko hegian;
- 3 Lehen otsoak orai aldiz acheria.
 Nehondikez diot zeint ene artaldia.
 Batian odola, bertzian haragia.
 Bethi gaizkiari ari ene ihizia.
- 4 Harri baten gainean guardian jarria.
 Ene begira zagon gure acheri .
 Ni ere azkeneko harmetan jarria.
 Galduren behar baitu gaichoak auzia.
- 5 Acheri zango luze, hor zabilan hurri,
 Balentria espantuz langile hoieri.
 Bainan deux eman gabe, nihun ez ageri.
 Egun batez gu gant nola othe zen jin.

- 6 Iragan egun batez izan da Baigorri.
Han ere nahi zuen zerbait obra egin.
Bainan deus ezin pasa hortaz du bihotzmin.
Hori gertatzen zaio jaunek hilari.
- 7 Beherechago jinik berriz olharretan.
Behaka nindabilan bazter guzietan.
Hanchet hatzemaiten dut hau ahaldun (sic) plantan.
Harri baten gainean zagola balantzán.
- 8 Bildots eta oiloak jan ditu chilotan
Nehork pentsatu gabe zer zuen gogoan.
Ichilik egon balitz plazatu lekuan.
Bertze urusagorik etzaiken munduan.
- 9 Aneiak batut jinak Kaliforniatik.
Gauak eta egunak kampoan emanik.
Nik orai ez baitut acheri beldurrik.
Etchean egonen naiz guziak utzirik.
- 10 Ni ere dohakabe jin nintzan mundura.
Geroztik pasatu dut ainitz arrangura.
Aberastu nahiz joan zauta dembora.
Orai numbait han bainiz! Adios Baigura?...
Baigurako Artzaina.
- Ces chants sont fait par Monsieur l'abbé Jean Batiste (sic) Calena
Mendiboure

(*) Du même recueil que le n° VI.

XV. KANTIAK (1939)

Airea : *Aspaldiko demboretan, gauaz eta beti...*

- 1 Eskola berri(ño) bat (*) badugu Orzaizen
Anitzen gustuko, horren beharra zen
Dударик ezt(a) ezkinen aski eskolatzen
Zonbaitentzat sobera, hori da gertatzen.

- 2 Hori egin dugu, batek kaprizan harturik
Nortzu ditaken ezta ertiaren beharrik
Anitzen galtzeko bat aski da bakarrik
Erraiten baita, hori hala da segurik.
- 3 Horra nun dagon xutik eskola berria
Nolako puxantzian den gure herria
Denek ekharri dugu zur eta harria
Hol(a) aise segur egin da etxe berria.
- 4 Egiteko mintzatu 'tu zonbait aitama
Hortarat gaiten beraz herritarrak berma
Egiten baduzie porte-peon lana
Muntatuko dut gero beharko den soma.
- 5 Lan aski ukan dugu harrien partetik
Bainan orai egin da pena guzien gatik
Guk uste fini zela, erran zutenetik,
Sos galdez hasi zauku prediku lekutik.
- 6 Horrekin horrela da izanen engoitik
Jaun handi badabiltza ahulen partetik
Zer nahi pretenitzen buruan harturik,
Nehork sos guti dauka aphezen eskutik.
- 7 Holaxe doa beti horien ametsa
Elgarrekin irr(i) egin dezakete ontsa :
Sobera erran gabe, badute othoitza,
Predikuak artetan, hiltzez ditzen lotsa.
- 8 Lehen oro joaiten zen gobern(u) eskolara
Berdin gizon kapabliak hortik heldu dira,
Herriko seme frango apheztasunera ;
Kontrakorik ez dute, egia sobera.
- 9 Anitzek parte dute segur errienta
Zerbitzu emaitako hoberik ezpaita
.....

Nihundik aldiz hori eztiot soporta.

- 10 Herriarena obra, beraz gisa hortan
Jendiak lana baduke, berrira denetan,
Bainan alda daiteke, ere mende huntan :
Zinema, jantza-leku, ondoko urtetan.
- 11 Batugu Mola 'ta Franco (**) direnak deitzen :
Mola gizon abila, guziek maitatzen,
Ezta Franco bezenbat politikan sartzen
Deputatu behar luke segur Parisen.
- 12 Bertsuen emailea eztut erran nor den
Arrangura duenik ez ahal da hemen
Erraitekorik badu plazer daut eginen
Ihesari lasterka ezpainiz emanen.

Eskualdun jaun bat

(*) Chorhy erreterak egin-arazi zuen mutikoendako « Saint Michel » eskola berria, Etxebertzeko lurretan. « Michel » izena, 1926-an Léon Laharrague Argentinaren, Etxebertzea bere lurrekin erreteraren eskuan uzteko eresia zuenaren aitaren (eta Orzaiztarraren) izena eman omen zizakola eskolari zioten. Jabe horrek berak egin zuen gero 1947-an Yrigoyen erreterarekin etxe horren erabiltzeko antolamendu berri bat.

(**) Mola 'ta Franco Espainian errepublikaren aurdikitzeke 1936-1939 urtetan egin zuten jazarraldiko bi buruzagi nagusien izena emana zen herriko bi etxeke jauneri, edo jazarraldi horren alde agertu zirelakotz edo politikan alderdi bereko.

XVI. Gure eskola (1939) (*)

Airea : Aurten arnoa merke da

- 1 Ortzaizen orai, baigira ainitzak pertsulari,
Pertsia emaiten tugu, behar ordian, elgarri.
Ohorea mendratu gabe, nahitarat, nehorri.
Jendiak balaki nor giren, baginuke behari.
- 2 Pertsulari batek baitu suiet ainitz aiphatzen
Jaun horren jakitateaz nehork ez du dudatzen !

Koblak gauaz etxetarat baititu barreatzen,
Ez ditake lanian hori egunaz ask(i) akhitzen !

- 3 Pertsietan eskola du biziki maiz aiphatuko,
Ederregi baitateke zonbait jenden gostuko ;
Obra hori egin baita nahi dutenendako,
Bertziak utziko ditugu Stalinen eskolako. (*)
- 4 Lan hori egina baita ontsa karkulaturik,
Ortzaizeko gizon ainitz elgarrekin hitzharturik,
Eztitugu behar haurrak kominixtak altxaturik !
Eskual-Herriko ohidurak datxizkagun azkarrik.
- 5 Hirugarren pertsian du gezur gaitz bat ezartzen :
Jaun hori ariko zauku jendiaren enganatzen,
Orok dutela harria eta zura ekhartzen.
Ekharri gabe egonak ontsa tugu ezagutzen.
- 6 Laugarrenak ere badu gezur bat xuxentzeko,
Alabainan zerbait behar pertsutarat heltzeko.
Gure gainian jaun ertorak gastuen pagatzeko
Khondatzen du, ez gitzaizu ondotik ibiliko.
- 7 Iraupenik eztu izanen, jauna, zure xedetan,
Gauzak itzul ditazkela ondoko egunetan :
Konfientxiarik ezturezu eliza-gizonetan,
Esperantxa gehiago jantzako lekuetan.
- 8 Etxe hori egin dugu mutikuen eskolako,
Ebatsi nahi daukuzu jantza lekuetako ?
Ohointza hori egin gabe, kasu duzu egiteko
Hemen ere oldar ez diton Mola eta Franco !
- 9 Otsailaren zazpian da gure eskola ideki
Ahaizeko-menditarrak jin baitira beroki.
Ahaize lotsatu zauku Hartzaren gatik naski !
Gahardu joka zaitekeen egin baino hobeki.

- 10 Hortzan eta Gahardun da jende ainitz trompatzen
Eskoletan ezpaitute den hoberena hautatzen !
Horien eskolak eztu Jainko beldurrik emaiten
Jainko beldurrak nehoi makurrik ez ekhartzen.
- 11 Zonbait hola izanik ere ez da arranguratzeko
Eskola berriak eztu leku ainitz betetzeko,
Jende gehiago baita kapable jakiteko
Eginbidia nun den eta... sailian xuxen joaiteko.
- 12 Eskolan ibili haurrek eztakite agurtzen
Jaun batek ezpaitzituena gisa hortan manatzen,
Komunixten moldiak baitu gauza hori onhartzen : (**)
Aitamek ari beharko horren hutsen estaltzen.
- 13 Nahiz eztudan ahalik zure izendatzeko,
Norat biltzen ote ziren errex da pentsatzeko .
Usaiarik nik ere ez tut gibelera joaiteko :
Hortakotz, jauna, gelditzen niz zure zerbitzuko.
- 14 Jaun apezpikia jinen da laster (***) Ortzaizerat
Gure obra ederraren untsa beneikatzerat
Behar den argi ororen guzier emaiterat
Lan hori egin dutener kompliment(u) egiterat.

Biba Orzaize, 1939.

(*) La version manuscrite de ce texte, réponse au précédent n° XV, dans le même recueil que le n° V, écriture différente, comporte un titre plus complet ("Ortzaizen emanac en 1939. Gure Eskola"), une ponctuation très détaillée, et quelques variantes, les plus significatives mises ci-dessous strophe par strophe. Manque la dernière strophe n° 14.

(**) Bazioten « Eprinchart » izeneko errientak Orzaiztar batzu komunixten alderdira itzul-arazi zituela.

(***) Imprimatua da « hoitazazpian Ortzaizerat », hitza (« hogoi-ta zazpia » Orzaizen) azkarki laburturik ere, bertua behar baino gehiago luzatzen baitu. Aireak eta hastapeneko bertuak erakusten duten neurri zuzenari (8+7 : 15 silabakoa) ahal bezainbat jarraikitzeke, bertu andana bat zuzendu da hemen, ez beti behar zen moldean (J.-B. Orpustan).

Quelques variantes du recueil manuscrit (voir note au n°V):

- 1 ...
Jendeak balaki nor giren. baginuke, bai, behari.
- 2 ...
... nehork ez duke dudatzen!
...
Ez ditake egunaz, hori, lanian biziki akhitzen!
- 3 ...
Ederregi baititake, zombeit jenderen gostuko;
Obra hori egina baita, nahi duten guziendako!
Bertziak utziko ditugu, Stalinek eskolatzeko.
- 5 ... gezur bat gaitza ezartzen,
- 6 ...
Gure gainean jaun Erretorak, gastuen pagatzeko.
Kondatzen du; eta ez gira zur eondotik (sic) ibiliko.
- 9 ...
Gahardu joka zitekeen, egin den baino hobeki.
- 10 ...
Dutelarik, eskoletan ez hoberena hautatzen.
Hauien eskolak haurrer ez du Jainko beldurrik ezartzen,
Jainko beldurrak nehorri ez du makhurrikan ekhartzen.
- 11 ...
Gehiago jende baita kapable komprenditzeko.
- 13 ...
Hortakotz beraz gelditzen niz, jauna zure zerbitzuko.

XVII. Orzaizen krima ! (1939)

Orzaizen ezagutzen den aire batean.

- 1 Maule aldetik zer da (aire berri) hori ?
Haize bortitz, ximixta eta ihortziri

Hedoiaren hegala beltzik da ageri
Orzaizeko Jaun Mera, kasu eman zuri
Aire gaixtuak nunbait behar du erori.

- 2 Galerna bortitz hori zerk ote du phiztu
Mauleko Su-Prefeta zerk hola khexatu ?
Krima harrigarri bat Orzaizen gertatu
Eskol-etxe berria hor benedikatu
Odola horrek diro bururat altxatu.
- 3 Hor haizatu Debruak noraratu dira ?...
Abartiagako maldan, omen, petik gora
Lewy-ren jauregitik jo dute Maulera (*)
Ez uzten Su-Prefeta lorik egitera
Laster iskribatu du berak Orzaizera.
- 4 « Erradazu, Jaun Mera, zer zare bada zu
« Etxe benedikatzen, zentzua nun duzu ?
« Oraiko demboretan, ez da hori haizu .
« Errepublikak zeren nahi duzun galdu
« Barkamendu dautazu bekarko galdatu. »
- 5 « Barkamendua, Jauna, ezpadut obenic
« Eztut ustez nihori galdatzeko lanik
« Egin dutan egintzaz ezpaitut dolurik
« Ez naiz berriz hasiko, ezpadut biderik
« Eztu horrek galduko Errepublikarik. »
- 6 Gure Jaun Su-Prefeta arras da khexatzen
Ezpaitu holakorik ardura aditzen :
« Jauna, nagusi bati, zer hola mintzatzen ?
« Nun ikhasia duzu jendekin bizitzen ?
« Iduri duzu nitaz zarela trufatzen. »
- 7 « Ez nuen uste, Jauna, egia erranez
« Trufa nindaitekela zu iduri Jaunez
« Zer nahi gerta dadin, mintzo naiz zuzenez
« Jakinik horrenbertze minbera zindenez

« Jinen nitzaizun segur ukhurak eginez. »

- 8 « Holako *krima* batek zer duen merezi
 « Nahi dautzut, Jaun Mera, egun erakutsi,
 « Katixima berrian baitut nik ikhasi
 « Othoitzik egitia zenbat den itsusi
 « Zure meragoatik nahi zaitut hautsi. »
- 9 « Jauna, erranen dautzut garbiki egia
 « Pare-gabia dela zuk egin legia.
 « Ezpazaitzu gustatzen hola egitia
 « Eztut ez axolarik galdurik kargia
 « Horrek eztio mendra nere ohoria. »
- 10 Aspaldian entzun dut nik zaharretarik :
 Gizona duk ageri bere obretarik.
 Froga berri bat orai badugu Pauetik
 Gure herriko Mera Prefetak khendurik
 Eztuelakotz egin nihori kalterik.
- 11 Kantu hauk kantatzian heldu zait gogora
 Bazterretan badela nahasle sobera
 Orzaizen mera faltan izaiten bagira
 Ezkare xerka juanen Abartiagora (**)
 Herrian dugun atxik herriko bandera.
- 12 Mihi gaixtuek ainitz erraiten baitute
 Egia zenbait ere atheratzen dute.
 Bertze zer erran ere segurki banuke
 Horiek entzun eta nork eztuke uste

(*) Loewy zaharrena, Angeleterratik Frantziara jinik, Florenzareneko Bordenave-tarren jendakian sartua zen. « Florenzaren borda » izeneko lekuan eraiki zen gero orai ezagutzen den etxea, « Abartiagako jauregia ». Haren semabitxia, Willy (Parisen sortua 1866-an, Orzaizen hila 1944-an) da hemen aiphatzen. Politikan errepublikaren alderdia harturik (eta ez Eskual-Herriko elizatiar eta jaun gehienek bezala bonapartixten eta erregetiarrena) politikan sartu nahi ukana zuen: ikus *Urzaiz* ... orr. 283-284. Orzaizen « Lebi zaharra »

izenarekin ezaguna zen, eta jauregia bere etxetiar etxearekin «Lebinea». Orzaizeko auzapheza edo «mera», Lewy-rekin jendakiaz urrundua, Jean-Baptiste Beyrines (euskaraz «Beines») zen ordukotz.

(**) Izenpetzeko erabiltzen zuen «Loewy d'Abartiague» izena, etxeari emana zizakon eskualdeak zuen euskarazko «Abartiaga» erdalduz. Hemen, nahiz bertsuak eta neurtitzak ongi eta zuzen moldatuak diren, «Abartiago» hori errimaren egiteko (eta trufa arin zenbaitekin ?) aldatua da.

XVIII. (Sans titre ni date. Manque la première strophe) (*)

- 1
- 2 Uztailaren hogoita zortzi arratsean
Gertatu ichtorioa Iberri kartierrian
Zer itate izan dugun mekanika arratsean
Arnorik gabe atchiki gituzte mahainean
Bai eta gu atera behartu eneatu ginenean.
- 3 Azken ahamena ahoan jalgi ziren mahitik
Aita semeak eta bertze biga ondotik
Bazuten edari baitzoan zirritu zilotik
Gu ginen han trichte hurranago izana gatik
Egundaino etzen gertatu holako gizon krepautik
- 4 Plazer hartu ahal jua ginengan kanporat
Ez baitzenbberandu sartzeko barnera
Berekilan han zuten Uhartzeneko (sic) mera
Ez dira akort juaiten alta berotuta sobera
Aspaldian hautsi beharra dute elgarri sudurra
- 5 Gizon klase hortarik ez da hainitz gertatu
Bainan maluruski usu dira agertzen
Berrikitako afera oraino dute kondatzen
Bere etxeko langileak zituela tirokatzen
Holako gizonekin ibiltzea eni etzata gustatzen
- 6 Peon berriak behartu heldu den urteko
Aurtengo hotarik ez da biziki harako

Seme horrek Irochetatik dituzke bilduko
Maitatia balin bada kartierrian ez da penatuko
Hori heldu den urtian dugu ikusiko

- 7 Etchetier bila dabila gaizua aspaldian
Ikuslierrak izantu iragan urtean
Kaiolas etzazko gustatu nahio zuten aisian
Berriak ere jakin nola zen aitzinian
Laster kampo izanen zela urte batetik bertzean
- 8 Zortzi garren bertsuan nago pentsaketa
Zer behautan aipatu huntan sujeta
Arbola itzal gaberik leku huntan es baita
Etcheko anderea behar dut egin ez baita zeta
Horrek ere egiten du buzoka bat charmanta
- 9 Konpreni arazi behar diot hitz batez semeari
Kasu egin dezan othoi elduden urtean
Amodio gehio ukan dezan bere langileri
Etche gibelerat juan gabe harturik edari
Gizon izaiteko manera chrra da hori
- 10 Bertsu hok eman ditut ez batere kantatzeko
Bainan orduko manera orok jakiteko
Merechi izan ez balitu ez nituen ezarriko
Bera ez bada kapable gizontasunaren iteko
Etzazko gero bertziak laudatzen ariko

(Egarritu niz)

(*) En feuilles volantes, au même recueil que le n° V et de la même écriture, ainsi que le suivant n° XIX.

Cette dénonciation assez violemment satirique, au prétexte d'un incident lors d'une "batteuse", aurait été écrite ou inspirée par Willy d'Abartiague, le riche notable et républicain radical, contre Jean-Pierre Orpustan (mon grand-père paternel) de la maison Iriberrigarai, coupable de n'avoir pas assez donné à boire de son vin aux travailleurs, et du bord politique opposé. Le "maire d'Uhartzan" à la strophe 4 (ce tout petit quartier ancien de 5 ou 6 maisons habitées n'a jamais eu de maire) est sûrement Jean-Baptiste Sabarots (mon grand-père maternel originaire de Hélette) qui avait acquis au début du siècle la maison Orpustan du lieu. Le fils

à "Iroxeta" (strophe 6 et 9) est mon père Jean-Michel Orpustan qui avait hérité de la maison Irigoizbeherea et s'y était marié avec Marie-Thérèse Sabarots ma mère en 1932.

(J.-B. O.)

XIX. Ortzaizeko Patrioteri agur (*)

- 1 Bertsu berri hauk emanak dira gure Heskual herrian
Mutiko gazte baten diela medioz Ortzaizeko herrian
Jaun horien ihesi dabilta aspaldi haundian
Noiz harrapatuko dituzten uste gabian
- 2 Berrogoi eta bigarren klasa (**) dute handizki aipatu
Hura baitute denek ederki maitatu.
Eskualde guzietan dute ahinitz (sic) ohoratu
Beharko baitute Amerikanoekin marchatu
- 3 Americanoak beha daude eskualde guzietarik
Ustez eta sartuko zaiozten zoko zonbaitetarik
Beha daude prest begiak harmaturik
Bolontario joaiteko harmak eskuetan harturik
- 4 Ez da untsa Frantzia horien eskuetan
Ez badu hobiagorik segur harmetan
Ibiliko dira beltzak gostian bidetan
Promenatuz ederki otomobiletan
- 5 Espainiarat eta etcherat dabilta chimichta bezala
Pasatuz harroka horiek ahuntzek bezala
Etsaiaren beldurrez eskualde guzietarat
Segur egiten baitute promenada ederra
- 6 Etchekandere handi batek zion jouanden egounian
Ez zirela segur ountsa orai espainian
Zendako jin bada olako lekutik
Ez balinbazuten beste arrangurarik
- 7 Zer liguetakoz gizonak horiek egoiteko

Alemanak ikustearekin dituzte harrituko
 Heien aintzinean lasterka eskapatuko
 Ez baitira zartzen biziki penatuko

- 8 Oraikoan behar dute Frantzia salbatu
 Amerikanoek dituzte holako soldadoak hautatu
 Horiekin behar balinbadute oraikoan jokatu
 Beharko dituzte lepoa eta zangoak hobeki bermatu
- 9 Bide horietarik daude so leiho barnetik
 Ezpainak bihurtuz begiak harmaturik
 Uste gabian ateratuz pentsatzen ez den lekutik
 Iduri baitute debruak harmaturik
- 10 Arrats guziez joaiten dira etchetik kamporat
 Gauazko deskantsuarendako etche zombaitetarat
 Ez baitira segur fida jaun horiendako
 Horiek arrapatuz geroztik ez baitira berehala etcherako

FRANKOTIARRA

(*) Le titre et la signature ("Franquiste") de ce texte de facture maladroite et prosodiquement irrégulière signalent un arrière-plan politique assez confusément mais nettement lié à l'atmosphère de l'occupation allemande, et sans doute aux résistants alliés des Américains et aux passages clandestins vers l'Espagne, qui y sont dénoncés.

(**) La "classe 42" (ceux nés en 1922) situe le texte en 1942.

II

Gerla neurthizetan

N.B. Des recueils manuscrits de Paul Jaunarena et sa famille appartenant à Mme Thérèse Penalva née Ariztizabal. Transcription littérale à l'exception des accents sur "é" qui ont été supprimés.

I. Gerlako kantuak (1856) (*)

- 1 Gerla haundi bat zauku orai akabatu
Nazione guziek dute plazer hartu
Bakotcha bere gisan dire ocupatu
Guzien kalte baitzen baldin iraun balu
- 2 Oriante (sic) guzia jarri zen ikharan
Rusiako horiek Nagusiturikan
Beren bizi guziko beretzen zutela
Frantsezsa ez balitz fagoré harat yuan
- 3 Rusiak yendea oy yende gosea
Beretu nahi luke ikhusi guzia
Turkiari bere ustez eman du auzia
Ahantzia baitzuen bazela Frantzia
- 4 Turkiako Soltano edo Emperadore
Uroski gelditzen haiz oraino halere
Irestera hindaman Rusiak hi ere
Baldin Frantzia ez balaik athera fagore
- 5 Napoleon haundia nola Frantziaren
Yainkoak egin zuen mundu guziaren
Orienteko parten eta occidenten
Orai yakinen dute zer egin gezaken (sic)
- 6 Napoleon haundiak emanik ordena
Bilarazi gintuzten Tulone hirirat
Zazpi ehun lekhutan yuaiteko gerlarat

Frantsesa bethi prest da hola behar bada

- 7 Pasatu ginenekotz itsaso beltzian
 Inglesa ere ordukotz gurekin ginian
 Rusiako eskualdek yakin zutenian
 Ihesi gorde ziren portuen barnean
- 8 Marinelak leihorrez nola baita urez
 Norat nahi badoazi gerlarat kuraiez
 Anbarkatu orduko armada bazterrez
 Etsai haundi harekin egotu beharrez
- 9 Ala lekhu borthitza zeraukuten alma
 Han eman ginioten lehen atakada
 Ezin hartua zela eman zuten fama
 Gureztat yeus guti zen bi orenen lana
- 10 Berrehun mila bazen han Yaun eta Andre
 Soldadoak bederen bertze haimbertze
 Gu hiru hogoi mila eskas zerua atherbe
 Victoria gureztat zagon halere
- 11 Massiko Yenerala, Rusiako seme
 Bortz entsegu egin duk gaizua hik ere
 Gauaz ala egunaz ibili haiz erne
 Bainan bethi Bousketek atxiki hau ene (sic) (**)
- 12 Lehenik Alma eta Sebastopol gero
 Guziak yuan ginen harat lerro, lerro
 Canrobert yenerala ethorri zen gero
 Haren prudentasuna laudatua dago
- 13 Sebastopol zutela kanoiyez egina
 Hameka ilhabetez ginauden begira
 Filisier zaharra azeri abila
 Rusia itzuli du gainekoa azpira
- 14 Sei mila preso bazen hamaki fortekin

Untzi nombre haundi bat poertuan berekin
 Ehun mila soldado Aintzindariekin
 Oro galdu dituzte tresor hainitzekin

- 15 Rusiak segurtatzen zuen Malacaffé
 Frantsesak etzuela sekula harturen
 Zer botere ginduen untsa ez zakiten
 Beriz (sic) ez dik guretzat fuerterik eginen
- 16 Rusiako Errege ez hakien bada
 Napoleon haundia nagusi huela
 Nehorekin gerlarik nahi ez huela
 Bainan hik bortchatu duk arma dadiela

(*) Les dates entre parenthèses ont été ajoutées.

(**) Il faut sans doute lire "eme".

II. Soldadoak (1911)

- 1 Hemeretzi ehun eta hamekan
 Aphilaren hogoi eta lauian
 Gerthatu gare Bayona hirian
 Legiaren ordrez behar baikinian
- 2 Hogoi-eta bortz ehun gizon erreserbako
 Oro hamazapi egunetako
 Yin ginen Frantziaren zerbitzatzeko
 Beharra izan balitz gerlaren hasteko
- 3 Bayonan bezi eta bigarren gauian
 Alegeraki ginen partitu treinean
 Argitzian yautsi Tarbeko hirian
 Hantik hunat sartu gerlako ordokian
- 4 Harara heldu onduan gure gogua
 Nun eginen gunuen gaueko loa

Oihal atherbe batzu largo largoa
Ohetzat baginien leunik lastoa

- 5 Yatekoa erran gabe nasai zopa ta
Hartarik landa gero bethi ber plata
Soldado gaichuaren untzian patata
Gozo zen egiazki guhaurek egin rrata (sic)
- 6 Gure porte-monnaidek balakite elhestan
Hek erran liozie egin bertan
Zonbat aldiz içan diren gure eskuetan
Aratsetan binauden usu cantinetan
- 7 Gure Capitaina otoy barkatu
Egiaz nahi naiz emen mintzatu
Erreserbiztak tuzu untsa tratatu
Hura arnoari usian sartu
- 8 Egun guziez ihizin gu ginen ari
Tiro frango eman ez egin zauri
Tiratzen ginian alta chuchen elgarri
Sahetsetik beha zeak aise egin du irri
- 9 Gure aintzindari Yaun Capitaina
Egun penos hetako gure artzaina
Etzaio guti bezela akitu erraina
Kito zen errain-eta (sic) zamariaren gainera
- 10 Hara heldu eta lehen igandian
Debozinez izan ginen gu Lourden
Konfidantza harturik Ama-Birginan
Egun hon igaraiten harek lagunt-gintzan
- 11 Ikustiari (sic) yiten gau ilhundura
Oroc baginien haren beldurra
Hurrin ginien ikusten eroren elhurra
Eni tinkatzen zaitan bethi sudurra

- 12 Zopatik landa laster lotzen bestari
untsa duan bezela Eskualdunari
Kopla çombait ginian kantatzen elgarri
Eta ez ginian ukho egiten dantzari
- 13 Han errekontratu dut Bancar-Erramouspe
Koplaka baita hura parerik gabe
Hari beha laket içan girade
Harekin dut ikhasi aphur bat nik ere
- 14 Dolu egin dugu gure lagunere
Lekhu hartan eri baratu direner
Gu phartitu gira uros eta fier
Bethicotz erranik "Adios" Camp-de-Gers
Zibertar Soldado (Betteni) Maule

III. Guerlaco cantuak (1914-1918)

Airea: *Guernicaco Arbola*

- 1 Mila bederatzi ehun, eta hamalauian
Gerla izigarri bat izan da Frantzian
Pena haundi batequin, neure bihotzian
Dolu samina frango de la cotz herrian
- 2 Mundu huntan badira, giçon yakintsunac
Pare gabeac dira, Frantzian tugunac
Egiazki gainduric, gure ontasunac
Errespeta araziz beren eresumac (sic).
- 3 Marechal Folch (sic) Frantzian, giçon aiphatua
Seriosa da eta, buru haundicoa
Harriturikan dago, Frantses publicoa
Hori da egiazko, lurreco Yaincoa
- 4 Biba Monsieur Clemenceau zu zira giçona
Frantziako armada, salbatu duzuna

Zu zirela medio, dugu ontasuna
Aberastu behar da, gure eresuma.

- 5 Belgica violatuz, baitziren pasatu
Nahi zuen bezala, ez zen baliatu
Erregue gazte hori, ez baitu trompatu
Hori behar lukete, denec decoratu.
- 6 Alemana munduco, nausi bat nahi zen
Ideya hori goguan, abiatua zen
Orai ikusten dugu, trichteki guelditzen
Araza (sic) maite hori, ongi domaya zen.
- 7 La Marnerat yin ziren, zer zuten goguan
Egiazki duc dugu, manatzen munduan
Frantses tigre horiec, han ziren onduan
Ez baitzuten phentsatzen, hainitzec orduan.
- 8 Bazkari bat Parisen, mantua bazen
Emperadoreare, han izan behar zen
Ez da dudaric hortaz, erepas (sic) hona zen
Kafiaren ondotic, Chmapagnare bazen
- 9 Bazkal ondoan, bombonac nun nahi baziren
Hainitz presunen daco kaltetan baitziren
Gure zoizante-quinzac, igorriac ziren
Freskuac eta onac, izan behar ziren.
- 10 Frantzian dira, munduco giçonic hobenac
Kurayetsuac eta beldur ez direnac
Beren devoir guzia, complitu dutenac
Urhezko arropetan, bezi daizte denac.
- 11 Aiphatu nahi ditut, herritar lagunac
Eta partikulazki, biba Eskualdunac
Bayonetac eskuan gau eta egunac
Ihesi bazoazin, Aleman putrunac

- 12 Arrano nombre handi bat, Frantzian sartu dira
 Beren uste guçian, seur haraguira
 Nombrea ttipituric, pleinitiac dira
 Berriz ume egiten, hasten ahal dira.
- 13 Hegalkin handi hoyec, norat heldu ziren
 Frantzian ohantzetan, eman nahi ziren
 Arra eta Emeac, elgarrekin ziren
 Dembora izan balitz, umatuco ziren
- 14 Othe daite munduan, Emperadoreric
 Alemanaren lana, egin dezakenic
 Ez du errespetua, nihon Elizaric
 Hobeki erraiteco, hain guti Yaincoric
- 15 Kaizer Hollandan dago, trichte eta nigar
 Harentzat pardonnaric, ez laiteke behar
 Galdatzen baitazcote, hoimbertzze milliar
 Pagatu beharco du egun edo bihar.
- 16 Trompatu izan ez balitz, urus izanen zen
 Gure izan guziez, yabetuco baitzen
 Nahiz lana eman du, lur huntaric khentzen
 Frantziako Erregue, Komprintz izanen zen.
- 17 Hor hilac diren semen, amen bihotzmina
 Hori da egiazko, erregret samina
 Salbatua daiteke, hoikien arima
 Ararteko hartzen dut, Ceruko Erregina
- 18 Etsemplu har dezagun, harc egin duen lana
 Hortakotzat behar eta izan Alemana
 Azken hitza ez baita, oraino errana
 Ongui gostaco zaio hepengo fazoina
- 19 Gauza bat haundia da, erran dezakeguna
 Defendatua zela, gure Erresupa
 Bakezco bicitze bat eta osasuna

Hori da egiazko, gure ontasuna

- 20 Araza brutal hortaz, zer egin behar den
Uste dugu dembora, arras laburra den
Beretzat izan balu, Alsace-eta-Lorraine
Gure buruzagiec ez daukate horren
- 21 Nacione brigant hori, behar eta kasatu
Hobendun daitekena dena fusillatu
Egin tuen gaizkiac, behar tu pagatu
Deusic ez baita behar, hoyeri barkatu
- 22 Orhoith (sic) bedi badela, tribunal bat fina
Hire condenatzeco, berritan egina
Hortan salbatzen bada, Kaizeren arima
Gure Erlijionea, ez da arras fina
- 23 Mila bederatzi ehun eta hemezortzian
Hazilaren hamekan, eguerdi gainean
Bakezko bandera bat, eman du Frantzian
Gure etsai haundiac, nigarra begian
- 24 Zuen cerbitzari naiz, armada maiteac
Zeren izan zarezten, pareric gabeac
Ez baitzuen mankatzen, zuen kuraiyeac
Hoic dira egiazko, Frantses Kamtabreac (sic)
P. B., Espelette

**IV a. Herritic bere haurrari
Eskualdun Ama maiteen ohoretan**

"Gerla tokira" (*)

Airea: uso churia errazu:

- 1 Seme maitea goicean,
mezatic atheratzean
Zure letragnoa izaitian,
salto nuen bihotzian

Zu nigarrez egitin,
ni aldiz irakurtzian (biz)

- 2 Ez naizela ni lokhartzen,
derautazu ichkribatzen
Ez dauzu Amac hori ukhatzen,
loac ez nau ni ezagutzen
Etchetic haurra urruntzen,
Amaren loa yoan zen (biz)
- 3 Nigar gochoric egiten,
ikhasia dut nic aurthen
Yaincoac bakharric nau entzuten,
bertze nehorc ez nau ikusten
Amac baisic ez yakiten
Amac zer duen yasaiten (biz)
- 4 Zuc ilhargia bezala,
izargno bat hala-hala
Zeru ederrean daduala,
nehoric zuc ez othoy salha
Musuac mil-eta-mila,
han emaiten ditudala (biz)
- 5 Urrundu zinen phundutic,
sainga 'ta sainga athetic
Gure chakhurra erasiatic,
ez zauku gelditu geroztic
Yin zarenean gerlatic,
yanen zaitu gutienetic (biz)
- 6 Zombat aldiz keetara,
ez naiz egotu begira
Noiz aguertuco zen ene haurra,
noiz yinen ni besarkatzera
Gauaz ere bethi beira,
harrabots ttipienera (biz)

- 7 Soldado bat ikus eta,
bihotza saltatzen zaita
Ni berembat kechu zure Aita,
haren grina handia baita
Bertzerikan ezin goaita,
bertze nehor ezin maita (biz)
- 8 Mahainian yar-alkia,
gambaran zure ohea
Dilindan dagon sega handia,
zutaz mintzo etche guzia
Heian marrumaz behia,
norat yoan den nausia (biz)
- 9 Nere buruco ilea,
da pochi bat churitua
Bainan, bihotzez berdin gaztea,
uste dut bethi egoitia
Zu ikus eta, maitia
argituco zait begia (biz)
- 10 Lurdeco Ama Birjina,
Yesus hain maite duzuna
Onhets othoy, nere bihotz mina,
ezti nere barneco grina
Semeetan, maiteena,
itzul, othoy, nere gana !!!

J. B. Sempere

(*) Ces sizains monorimes sont mis sur trois lignes au manuscrit.
L'hémistiche apparente est régulièrement ponctuée d'une virgule.

IV b. Gerlatic nere Amari

Airea: *Urcho churia errachu* (sic).

- 1 Ama maitea gerlatic,
bi lerro hauc bihotzetic
Heldu zaizkit bezala gogotic,

igortzen daizkitzut zilhotic
Nigar ezti bat begitic,
eskapatzen zautalaric (biz)

- 2 Gauerdi da Ama hona,
ichil dago Alemana
Gau bat ederra, gau eztiena,
gauetan choragarriena
Ene bihotza zu ganat,
hartu-ta deramana (biz)
- 3 Neure harma eskuetan,
othoizgno bat ezpainetan
Zer gau gochoa nic deramatan,
ama zurekin solasetan
Eta bihar erreketan,
zer bihotz gorra duketan (biz)
- 4 Ilhargiac aintzinean,
behatzen daut hor airean
Ilhargi bera Ama herrian,
zuri beha dago Ceruan
Zombat uros ni gau huntan,
hor banintz ilhargi hortan
- 5 Ama hona zu oherat,
oraikotz yuana zira
Oherat bainan ez lokhartzerat,
nigar-eta-nigar hurtzerat
Nihar horien chukatzera,
yin nindaizte ni alderat (biz)
- 6 Zombat aldiz hor etchian,
oherat ez nahiz ni yuan
Musu bat eman gabe sekulan,
Ama gaichoari matelan
Baten orde lorietan,
Mila baluzke gau huntan (biz)

- 7 (...) (*)
 Hain maite nuen zure ilea,
 hainitz churitu othe dea
 Ene Amaren begia,
 nigarrez hurtu zireia (biz)
- 8 Bainan ez amatto hona,
 ez zireia Eskualduna
 Ez zira sobera nigar egina,
 gelditu zira bihotz-duna
 Ailtcha yaincoaren ganat,
 othoitzetan samurrena (biz)
- 9 Yinen gira gu guerlatic,
 Yainco horrec lagunduric
 Yinen gira copeta goraric,
 eskua lorez ihaurric
 Etsaia guc casaturic,
 ez da izanen gerlaric (biz)

.Fin.

(*) Ligne blanche au manuscrit.

V. Ehun eta berrogoita-bigarren Territorialaren balentria Mila bederatzi ehun eta hamalauko gerlan

"Anton eta Maria"

- 1 Mila bederatzi ehun eta hamalaugarrena
 Aspaldico urtheric, orhoit-garriena
 Gerla izigarri bat, ekharri daukuna
 Abostu lehenean zuen hastapena
 Geroztic hainitzentzat bada zombait pena
- 2 Abostu lehenean declaratu gerla
 Hanitzec uste zuten laster fini zela
 Gure Armada orai tresnatua dela
 Berzec ere izanki tresnac guc bezala

Ganderailu da eta oraino gibela

- 3 Gibela izaitea daite contsidera
Ikusiric hastean ibili manera
Frantses yeneral zombait contrariathera (sic)
Heic (sic) lagunduz etsaiac jauziric gainera
Fundikatuz ekharri gaitu Pariserat
- 4 Goure yeneral nausia yestuer ohartu
Lagun tzarrac utziric hobe batzu hartu
Hil edo biçi, orai behar da bihurtu
Itzuli bezain laster, etsaia zafratu
Yin bideaz lasterka, ziloetan sartu
- 5 Ziloac bazituzten, aspaldi eginac
Zernahi phentsatzen du, malezia duinac (sic)
Guc ere hec ikusiz, egin etsaminac
Ein ditugu ziloac, etsaien berdina
Bizitzen ikasten du, hola behar dinac
- 6 Ziloetan gabiltza, guziac aldizca
Azpi-ereditaraino, saltsan igerica
Sartuz geroz lau egun, han kiki gordeca
Zombait aldiz, Bataillun, itzuli-purdica
Zombat tristezia den, ez daite explica
- 7 Tristezian direnac, badire bakharrac
Bainan oroz gainetic, ezkondu zaharrac
Etchian dituztenac, Andre-eta haurrac
Urrunera senditzen heien dei-adarrac
Miserian direla, Aita han beharrac
- 8 Berroi-urthetan hemen, aithor dut egia
Giçonac ez daukala, arin arphegia
Sasoinarean phartetic, hoin brthitz negia
Etsaietatic aldiz dena larderia
Zeren eiten daukute, hainitz larderia

- 9 Tzarkerian da bethi, Aleman arraza
 Ez dute guc bezala, hec naturaleza
 Ami Frantze guri oihu, bakezko solasa
 Sinetsiric burua, ager bagindeza
 Tira lezakegute, laster mitraillosa
- 10 Haste hartan, sinhesten gintuen sobera
 Ustez hobea zuten, beren caractera
 Guri oihuz giniten, zilhotic athera
 Prest zirela yiteco,he Baonetara
 Gu yalgi araz-eta, bethi yoko bera
- 11 Holaco yoko frango, egiten zaukuten
 Bestaldi batzuz oihuca, tranquil yalgi ginten
 Berac ere yalgita, lurrean etzaten
 Heien genetic bestec, chehatzen gintuzten
 Mitraillozac orduco, miran baitzituzten
- 12 Etsaia ari zauku, ahal oroz gaizki
 Bainan halaric ere badu lanic aski
 Hastena gure baten, han baziren zazpi
 Orai gure heinera, yautsia da naski
 Canoi hobiatic tugula, aithor dute clarki
- 13 Canoiatic baditugu, pare gabecoac
 Hiruetan hogoi'ta, hama-bortzeacoac
 Nahiz etsaiatic dauzcan, fantesiazkuac
 Adituz geroz gure, Canoien orroac
 Zilotan sartzen dira, oro harrituac
- 14 Canoi, harma, bayonnet, mitrailloz, soldado
 Nombre bardin ez dira, gu baino gehiago
 Nombrez nausi zen eta, gu baino prestugo (sic)
 Gu muntatuz geroztic, izarian dago
 Batailan ageri da, nihun ez aisago
- 15 Abenduaran hogoian, bataila batian
 Balentria haundiatic, zituzten hastian

Indioac ginituen, trantcharen barnian
 Anglesac aldiz heien, gibelego-aldian
 Abiatu zauzkuten, oro aintzinian

- 16 Guc gibelagotic, gintuen ikusi
 Gure zaintzaleac, hor, lasterka ihesi
 Landes eta Eskualdun, hantche ginen hasi
 Etsaiac guretaco, ez ziren nagusi
 Bi hoi-ta lau orenez, ez ginen berezi
- 17 Astehart-aratsian, finitu bataila
 Bethi yuan ginduen, gure abantaila
 Gure bataillonnan, ein zen apela
 Berrehun-eta zombait, giçon falta zela
 Ez phentsa, etsaietan, gutiago zela
- 18 Hobeki hunkia zen, bai etsai bufona
 Ez ditugu gorde, ein ahal duguna
 Gurekin artzia, ez zuten fortuna
 Bayonnetec ein dute, zombait hara-huna
 Beren gostuz dakite, nor den Eskualduna
- 19 Nola baikira hemen, hainitz Errechimendu
 Ehun-eta borroi-ta (sic), bigarren gira gu
 Zahar izana gatic, badugu moimendu
 Etsaiec es daukute, gure omena khendu
 Chianchico bataila, orhoit izanen dugu
- 20 Guillaumec ere nahiz, irabazi zalhu
 Artean hatzeman du, ainhitz articulu
 Guardia abiatuz, ez dakion dolu
 Oroc hastio dute, ez da miraculu
 Giçonac ez du behar, hainbertze urgulu
 Fin

!! Martin Larramendy

VI. "Deserturra"

Airea: *Gizon zuhurra ?*

- 1 Biziaren Primadera, harmetara yuaitia
Zorigaitzic durpheena, zitzautan yasaitea
Desertatuz uste nuen hobeki izaitea
Phentsamendu zoroa, hic egin naukan kaltea
- 2 Buru-colpe itsua, hic egun batzuen gatic
Sekulaco zertaco nauc galarazi Herritic
Aita-Ama haurrid' eta adichquiden artetic
Gehiago othe naitec, ikusiren biçiric
- 3 Gaizkiric den gutienic, egin gabe nihauri
Gaichtaginic haundiena, naizela dut iduri
Zer malhura, hegiago, ez zautala zilhegui
Agur baten erraitea, nere sor-lekhuari
- 4 Nere baithan gozo onic, orai ez da sekulan
Bihotzeco har barequin, izpiritua alhan
Ametsetan ere bathi, mugarien ikharan
Bethi beldur zangoa, aintzinegi sar dezadan
- 5 Gauaz eta egunaz dut, begien aintzinean
Sor etchola nere hura, larrain bichkar batean
Bichta-bichtan hantche dago ithurri bat aldean
Oh! nic nuen zoriona, han biçi nintzanian
- 6 Non zaituztet, mendi urdin, chirripa, ithurriac
Nere behi, ahuntz eta ardi bizkar guriac
Non lehenago nere bide, chingola iduriac
Amets histu bat, neretzat, zaretenac guçiac
- 7 Besta egun herrikoan, nere gazte kagunac
Chirula yoz, badohatze kantuz plazara denac
Gaur pilotan, bihar dantzán, hekien atseginac
NI hetaric urrundua, zer nere bihotz-minac

- 9 Oh! ezkila! hic neretzat lehenic yo huena
 Hic orobat yoko bahu, nere azken orena
 Hire itzalean nian, biçiric urosena
 Aditzean mendi hetan, hite hats-beherena
- 10 Nere Ama orai urrun kausitzen dut ni ganic
 Gehiago ez dut hemen haren bagitarteric
 Nihor! ez adichquide bat, nitaz artha duenic
 Nihor! nere oinhazetan, kontsolatzen nauenic
- 11 Hemen gaude arrotzetan, ni hiltzen naizenean
 Bihotz-minic gabe naute ezarriren lur-pean
 Norc, daut gero, noiz edo noiz, orhoitzapen batean
 Loretto bat pausaturen nerte tomba gainean
- 12 Ur chirripa ez da galtzen, nihoiz bete ohetic
 Eta ere harroca, sartua den menditic
 Hec bezela sor-lekhuaz, amodio izanic
 Zuhur denac kanta beza bethi bere Herritic
 .Fin.

VII. Pertsu hauc liburuekin behin ere samurtu ez den batec eginac

- 1 Cominiatuz geroa, kampoan egonic
 Gibelerat yin nintzen, soldado beharric
 Burhaso haurridequin gosatu (sic) nahiric
 Hogoi egun baizic ez handikan yalgiric
- 2 Banakien ba hunat heldu bezain sarri
 Zorra pagatu behar zela Frantziari
 Agurrac egin eta ner-etchechoeri
 Berheala (sic) soldado ninduten igorri
- 3 Emanen ninduten beraz hor Infanterian
 Mont-de-Marsan, hogoi-ta-amalaugarrenian
 Urthe batez ontsasco "entrenatu" naute

Surat abiatzeco, lehoinarene pare.

- 4 Itsasoa ezti da, untzian plazer da
Soldadok' arribada ez da gauza bera
Bakea zelarikan nintze alegera
Gerla hasiz geroztic tristeric nabila
- 5 Gerlac dautalarikan, bihotza ilhuntzen
Alegeraric deus ez nakike aiphatzen
Nahiz ez dudan, arras oraino etsitzen
Lanyer handiac hemen, ditugu pasatzen
- 6 Badakizue azkar ditugul' etsaiac
Alamania eta Otrichia biac
Angleterra, Rusia, berekin Frantziac
Ez dauzka izituric heien garhasiac
- 7 Iragan buruilaren hogoi-ta bata zen
Orduan hasi nuen etsaia frogatzen
Alaman abre tzarra, biziki azkar zen
Gu gure lurretaric, kasatzera yin zen
- 8 Aintzin sahetsetaric, hartuz itzulia
Moztu nahi zaukuten ihes egitia
Gu ihesari eta tiroca etsaia
Harritzeco zen hango, odol ichurtzia
- 9 Geroztic hemen gare lerroca tranchetan
Aleman tzar hautaric, ehun bat metretan
Gauaz eta egunaz bethi ernerikan
Berriz heldu badira kontr' egitekotan
- 10 Hemen ikusten dugu, miseria zer den
Yan edanikan gabe, egunac igaiten
Hotzac eta bustiac, gaituzte chahutzen
Holakoric nehoric ez dut desiratzen
- 11 Umea orhoit Amaz et' Ama Umeaz

Orhoit Burhaso onac oi zuen semeaz
 Orhoit haurride onac oi zuen anaiaz
 Nic ez dut gutiago, phentsatzen etcheaz

- 12 Badakigu guziec, hil behar dugula
 Hortaco Yainco Yaunac egin gautuela (sic)
 Hemen ichurtzen badut, nic nere odola
 Etchea bichtan gabe, oi dolu nukela
- 13 Nere anaya hor dut ni bezala gerlan
 Hura bederen banu noizpait enekilan
 Ikus ahal baneza gaichoa sekulan
 Zer plazerra ginuken, elgarri besarkan
- 14 Banintuen ba ere herrian lagunac
 Gazte-ta adineco, adichquide onac
 Orai dudaric gabe,suan gehienac
 Goraintzi bat hemendic, zuer bihotz-dunac
- 15 Elizan ttipi danic guc ikasi gauça
 Mende lazgarri huntan dezagun probetcha
 Guziac fidel egon Yainco, Yaunarentzat
 Harec emanen derauku, Cerua saritzat
- 16 Sortzez Iholdiarra, beraz Eskualduna
 Ezagutzen dut ongi, herrico-bazterra
 Ez ekharriric ere urhe-ta zilharra
 Etchera banindadi, oi, ene fortuna!
 Beñat Pocholu.

VIII. Murde Dageri (sic) "Ahazpandarretaric"

Airea. Etcheboun (sic) eta Otchalde.

- 1 Goraintzi Murde Daguerre Hazpandarretaric
 Milesker hainitz ere, denen bihotzetic
 Zurez borondatea hola ikhusiric
 Nola orhoitzen ziren gutaz Habana-tic

Zuretzat Amodioz gaudezu betheric

- 2 Dudaric egin gabe, gauça ageria
Bihotz bat baduzula pareric gabea
Kontsideratzen giçon guerlaria
Phentsatuz badutela usu egarria
Hortic igorritz zombeit trangoren (sic) saria
- 3 Zuc igorri diruaz ontsa yan edanic
Gerlariet badute ederric eginic
Badakigu guziec, frangotan entzunic
Zure esker azkarric gerlan arizanic
Ezarri dituztela, etsaiac etzanic
- 4 Gerlan ari ez diren, soldadoac ere
Zu zarela medio, ber gisalat daude
Solasetan ardura erraiten daukute
Zuc igorri dirua, izan ez balute
Usu baluzketela ainhitz nahi gabe
- 5 Murde Daguerre huna, zuc igorri diruac
Hola eguiten ditu bere efetuac
Kontsolaraziz ongi gaizo soldadoac
Gogotic egiteco, etsaier guduac
Bai eta sutic campo diren zerbitzuac
- 6 Erran diozu Yauna, hala den bezala
Gerla huntan Frantzia laguntzen duzula
Guc aldiz Hazpandarrec, segur zu zarela
Pobreri karitate egiten modela
Holaco bihotz-hunac, arraro diela (sic)
- 7 Bi urthe iraganic, hirugarrenera
Gerla hasia dela badoha heltzera
Aintzina segituric, bakotchac sail bera
Segur emanen dugu etsaia lurrera
Bake hon bat yin dadin, laster gutartera

- 8 Bake hon gozo hura zaukularic heldu
Denec nahico dugu, goraki galdatu
Familiarequin, hunat uzteco zu
Urrundanic egina duzula zerbitzu
Guziec lekhucoztat, frogac baditugu
- 9 Bici gireno bethi gira orhoituco
Zer amodio duzun herritarrendaco
Habanatic yitea, gostu duzuneco
Zahar gazteac gira prestic paratuco
Behar bezela zure, errezebitzeco.
Chetre - Hazpandarra.

IX. Gerlaren ondorio.

- 1 Gerlatic yin esku lan, pullit, begikoac
Alegeratzen ditu hits dauden gogoac
Ikus bagintza, yauziz, gure putikoac
Erhaztun bat erhitic, chut buru kaskoac
- 2 Gogoratuz lehengo, zerbait gerthakari
Bihotza hausten zaio, lagun maite hari
Ama chokho batean da, nigarrez ari
Ilhun bethi barnetic, doiuz semeari
- 3 Tupustez har ditake, gauça bat eskutan
Haurrac maite zukena, soinetic batzutan
Aldiz orai yoan yinka, henichko lekutan
Nundic ez da galtzeco, mila irriskutan
- 4 Ez da, martir hiltzia, nor nahiren lana
Sutic hegaldatzea, chuchen Yauna gana
Choilki norbait denean, botuz hitzeman
Hiuts handia litake, hitza balitz yana
- 5 Zembat Herritic urrun, ihes dabilzanac
Zituzten lur, etcheac, bertzec eremanac

Orotaz buluziac, herrestan emanac
Atheka lazgarrian daude hatzemanac

- 6 Etsaia hasi zauku, hemendic urruntzen
Behazu hurbildanic, lehenago nun zen
Aeroplanac tuzteno, pekoac laguntzen
Ikasi beharco dute, Yauntto hoiec lekhitzen
- 7 Behar zinduzke, behin, ondotic ikusi
Manuz eta bekhuntzaz, zoin diren itsusi
Begitan hartu norbait, balitz zure kusi
Uzteco hobe dira, beren hartan nausi
- 8 Gogomazue gero heldu dela bihar
Zer erorico gaitza, duten egin behar
Ez ginuke ez nahi, chutic ditene eihar
Bainan ongi pairatuz, orroz ikharan yar
.BA.

X. Gerlaren ondarra.

Airean: *Lurraren pean sar nindaiteke?*

- 1 Kopla batzuez ahantz-arazi, nahi ditut bihotz-minac
Chede hon hortan lagun nezala, bai Ceruco Yainco onac
Omore hona kanta dezagun, alegar gaiten denac
Ezen gan dire behin bethikotz, oren beltz luze ilhunac
Eta ethorri orai denentzat, bozkariozko egunac.
- 2 Pariseraino ya hurbildua, urguilu hantuz bethea
Iduri zuen garhait zuela, gure Frantzia maitea
Bere burua enganatu du, ez zen ez haren ustea
Aitzinat bezen laster gibelat, egin behar izaitea
Hire Ametsa hambat ederra, non duc Aleman tristea
- 3 Zafraldi bat izana gatic, oraino hainitz azkar zen
Berrogoi urthez bildu indarra, ez da errechki suntsitzen
Lur pean zilo batzu eginic, hala zakien nausitzen

Lau urthe haundi egon da gure, lur ederraren zikintzen
Debruac lanac eman dauzkigu, zilotaric atheratzen

- 4 Denen artean bat handiena, dut bakarric aiphatuco
Verdun-go gudu izigarriez, nor ez da nor orhoituco
Gure soldado ederrec zenbat, odol duten ichurico
Alemanari oihu eginez, hemen ez haiz pasatuco
Alferretan han bere indarrac, galdu ditu sekulaco
- 5 Entseu frango egin du gero, gu eman nahiz menean
Haren gerlaco tresna tzarrekin, izatu gare lanean
Erresuma hon batzuec lagun, oro batasun onean
Indar haundi ac amor eman du, zuzenaren aintzinean
Zembat zakarra bahintzen ere, erori haiz azkenean
- 6 Hoberenetic sekulan gerlac, ezdu yeus onic agertu
Bainan holaco izigarriric, ez ginuen guc amestu
Aleman tzarra hire izena, bethierekotz duc belztu
Basakeriaz mundu guzia, nahi huen ikharatu
Eguna orai hemen duc, denac beharco dituc pagatu
- 7 Hiriac erre elizac aurdik, hil emazte eta haurrac
Zer sarraskiak zer bihotz-minac, doluac eta nigarrac
Familietan zer bihotz-minac, gorritu arte bazterrac
Bizi direnac errekan eman, zer ziren yasan beharrac
Guillaum'urdea horra zer diren, hic egin obra ederrac
- 8 Zembat soldado hil-arazi duc, adinic ederrenean
Urrikalmendu guti izan duc, hic bihotzaren barnean
Gaztiguari egin dezokec, ihes lur hunen gainean
Bainan eguna etorriko duc, lur hau uzten dukanean
Guziez kontu hic emaiteco, Yainkoaren aintzinean
- 9 Etsaiac hartu izan baginitu, bere aztapar tzarretan
Haren esklabo beharco ginen, ibili dena herrestan
Zuec, soldado, biçia eman, duzuenac lorietan
Chuti zaitezte gauça eder hau, ikusteco egun huntan
Zuen odola ez duc izatu, ichuria alferretan

- 10 Lagun maiteac, egin duzue, etsaiaren garhaitzea
 Yauna, agian, hau izanen da, azken odol ichurtzea
 Eginbidea orai denentzat, lanari azkar lotzea
 Gocho diteke bai guzientzat, herri huntan bizitzea
 Kanta dezagun errepikatuz, goraki: Biba Frantzia!

XI. Desertor batec emanac Presondegian

- 1 Cardinalec umiac bazkatzen ahora
 Caiolaco choria haldu zaut gogora
 Sala eder batean bainago ni gora
 Sudurra ezin pasa chilotic campora
- 2 Etchetic phartitzean hiru lagunekin
 Yaun chapel luce batzu mituen enekin
 Amarratu ninduten burdin kadenequin
 Seguitzen ahal zira tranquilqui gurekin
- 3 Tribunalean naute ongui akusatu
 Gerla dembora hura nun nuen pasatu
 Zerendaco ez nuen etsaia kasatu
 Bertzec bortha zerratuz , behar naiz usatu
- 4 Etche haundia dugu azkarki egina
 Leihoac ttipi, eta doblezka berina
 Azpia harri lauzaz, hala-hala gaina
 Arte huntan dagonac, ez du hainitz maina
- 5 Egun eskaler, pausu, azpitic gainera
 Lekhu arinean da, bai gure gambera
 Plaçer da iraitia, lastozko ohera
 Estomaca denean, cargatzen sobera
- 6 Estomaca ilhunic, aharrosi luze
 Hemen, gisa huntara, tratatzen gaituzte
 Lege berri hobe bat, ez, baginu uste

Horrela biçitzeac, lanac bailituzke

- 7 Batean chutic eta bertzean etzanic
Bethi neketan gaude, egin gabe lanic
Lana izaiten dugu, saryantac emanic
Bainan ez da eguiten, bortchaz gauça honic
- 8 Gaztetasunac badu, etsai suerte hainitz
Ezagutzen tuanez, declaratzen bainiz
Izpiritua gerlan libro izan nahiz
Bortchaz penitentzia eguiten ari niz
- 9 Primaderan dira choriac cantari
Bainan bertze batzuec, sasoin contra ari
Batere ez naiz lotsa, aurthen neguari
Atherbean segur dut sop' eta haragi
- 10 Dembora luze doha, condatuz orenac
Contsolamendu bat du, malurosa denac
Lagunen izaitea, ahanzteco penac
Hemen guertatzen gira, sujet hoberenac
- 11 Huna hameka pertsu, presondeico lana
Numbait erori behar, ihes dabioana
Luzatu nuene bainan huna hatzemana
Eta ez naiz bakharra, trompatzen naizena
28 - 6 - 24 (*)

(*) La date en fin de texte est celle du recueil manuscrit de Paul Jaunarena écrit vraisemblablement durant son séjour en Argentine.

XII. Gerla eta Gerlari Eskualdunen bihotza. (1939)

- 1 Mila bederatzi ehun eta hoita hemeretzian,
Azaruaren zazpia zen astehart atsian,

Bersu zonbeiten ezartia, oi alegrantzian,
Deliberatu dugu Eskualdunen artian,

- 2 Eskualduna gertha dadin edozoin lekhutan
Bethi alegrantzia da heien bihotzetan,
Ez izanik ere askar (sic) frantses languayetan,
Yar arno husten dugu ostatuetan
- 3 Alegrantzia izanik ere arrai gutartian
Plazer handiagorik badaite mundian
Penak gorda ditzagun, ahal dugunian
Alegera dadin yendia Eskual-Herrian.
- 4 Eskualdunak klarki mintzo dira Alzazetik
Izanik ere urhun (sic) beren etchetarik
Nahiz lanyera baden gun giren lekian
Etsaiak baditugu lurrian airian
- 5 Aipha desagun (sic) gure erechimendia
Cen (sic) dix sept Tolosakua orok ezagutia
Gurekilan ditugun tresna lazgarriak
Suntsituren dituste, otheta herriak.
- 6 Barda gordiak ginen chituak bezala
Avionez estalia sen zeru zola
Suertia alde badugu, barda bezala
Bochak jeutsiren ditu zitzerra bezala
- 7 Kapitain bat badugu, zibilan apeza
Harek emaiten dauku igandetean meza
Jainkuak gure artean luzaz utz baleza
Gerlaren bururatzeko es giduzke lotza (sic)
- 8 Olako (sic) aitzindariak izanez geroztik
Bortchatia da armada, egoitia sutik (sic)
Eskualdunak ya ez du lanjerain beldurrik
Erlisione saindua argituz geroztik

- 9 Noiz nahi gure artian lanjerrak badire
Guk phasatu orenez estonatuak gire
Gure zaldiekilan jeitu ikusiak gire
Alimale gogorak, gur' eskuetan dire
- 10 Phasatu tugu gauak, ba eta egunak
Eskualde ederrak ba eta oihanak
Bai euri eta lohi, oren lasgarrienak
Halere ez gira lotzatu Eskualdunak
- 11 Kantu ok egin ditugu, oi alegrantzian
Jutsi eta Lakarra ditut nere kilan
Landibartar oriek ere, badakite koblan
Ofizioa ez aise uzten, izanik ere gerlan
- 12 Hiruak bagoatzi ongui elgarrekin
Etcheke ohidurak atchikiz gurekin
Othoitz egiten dugu, bihotzain erditik
Graziak ardiesteko zero gorenetik
Fin.

XIII. Hitleren Cantuak (*)

- 1 Bertsu batzu baditiat Hitler hiretako.
Ahalgerik gabe segur guzien kantazeko (sic)
Zer ideietan hintzen munduaren dako.
Ahal izan bahu guzien nagusi yartzeko.
- 2 Lehenik bazterrak nahasi hintuen Espainian
Gero berritz tropak sartu Otrichian.
Handik lekorat aitzina Checozlovakian.
Azkenekoz martirak eginez horra Polonian.
- 3 ...deran hintuen ere Danemark eta Hongria
Holanda Belgika bai gure Frantzia
Hola milikatu izan bahuke Russia
Gogoan hala haukan izaitia auzia

- 4 Borchá legerat bilduak hire lagunzeko
Roumania, Boulgaria, Hongria eta bertze asko
Hik hilarazi presunak ez dituk ez berritz piztuko
Hola egin krimak nork othe daizkik barkatuko
- 5 Zer miseriak ez ditukana emaiten munduari.
Adineko ararteko bai eta haurreri.
Heriotzea aitzinean chahar ezin dueri.
Beren denborako ahuotasuna goserik dagozin umeri.
- 6 Bersalde (sic) hor ditukanak hik hire aspiko
Presuner langile gaichoak ez othe dituk libratuko
Nik banu podorea hire eskumikatzeko
Ez bihuke denbora haundirik chutik egoiteko.
- 7 Menderen mendetan ehaiz izanen ahantzia.
Hizen bezalako kriminel nahasia.
Debalde izanen duk nik uste hite salbatzia.
Ifernu zolan duk hire lekua Hitler isusia. (sic)
- 8 Badakik bai segur galdua dukala bitoria
Satanek ereman duela hire ohoria.
Benito Mussolini hor dukalarik aldean yarria.
Bi mundu hondazale zer kriminel paria.
Fin Jean-Pierre Erguy.
"Cambo. B.P."

(*) Quelques graphies ont été rectifiées dans ce texte.

XIV. Baigorriarak Irunen. (*)

- 1 Mila bederatzi ehun eta beroigta (sic) hiruan.
Iduriz mundua da beticotz guduan.
Etsai beltza sarthu da gure sor lekhuán
Eta hargatic gira gu kanporat yoan.

- 2 Zombait pertsugno beraz gure buruari
 Begira hemen gaude hamarak elgarri
 Martchoaren hamarean utzi dugu Baigorri.
 Arinara pasaturik muga izkin hori

(*) Semble incomplet. Même remarque qu'au texte précédent.

XV. Amodioa herraren erdian (*)

Airea: Sor lekua utzi geroz etc.

- 1 Ichtaño bat ichildurik, berriz hasi da gudua,
 Ortzi karraskez bezala daldarikatzen zerua;
 Iziturik sartzen jendea beren etche zokoetan,
 Etsairen kolpe tzarretaz beiratzeko esperantzan.
- 2 Obuz uhar lazgarria zapartatzen erortzean,
 Lurra zalu iraulia beren bolid a gaitzean,
 Porroskatuz etche paretak airatzen peña muthurrak
 Peningarri zen ikustea gauzak hola erraustuak.
- 3 Chahar batzu karriketan badoatzi erdi mainku,
 Leihorrerat ihes egin ezin dute aski zalu;
 Han hemenka zombeit emazte haur hil baten aintzinean
 Belhauniko dautzi (sic) nigarrez bala chichtuen erdian.
- 4 Arrailkatu etche huntan nor ote da gorderikan;
 Bihotzminik handiena ikus eta niri eman;
 Ama chahar, andre gazte bat haur ttipia besoetan,
 Chakur churi bat kokoriko han zagozin beldurrean.
- 5 Emazteak pollikiño perekatzen haur maitea,
 Ontasunik handiena harentzat bere umea,
 Goiti beha ama chaharrak arrosorioa erriaten,
 Chakurñoa icil ichila horieri so egoiten.
- 6 Zirimolan bala batek ama chaharra hatcheman,
 Kopetatik odol matela behera joan;

"Jesus Jauna, barkha nezazu" erranez hila erori,
Eskuetan arrosorioak ditu halere atchiki.

- 7 Haur ttipia pausaturik, ama hari laster lotu,
Hatsik gabe ikuseta luzaz gero besarkatu;
"Adio beraz, adio amatchi, zerurat chuchen zoazi.
Ba kharrikan haurño batekin gudu gorrian utziz ni".
- 8 Bainan horra, ama ere, bala galduz hunkitua,
Ezagutza galdurikan lurrari han itzatua;
Orai dire elgarri buruz, beren begiak hetsirik
Odol putzu baten erdian bi emazteak etzanik.
- 9 Chakurraikin haur ttipia jostetatu ordu arte,
Bi eskuak zabalduzik ama goitan dela uste,
"Bainan ama, zendako zira luze luzean etzanik?
Samurtia balin bazare, ez eman niri obenik."
- 10 Haur maiteak du polliki bere ama kilikatzen,
Ustez eta hunek dakon, lokartuana egiten,
Irriño bat amaren ganik nahi luke bada izan,
Bainan bere esku ahulek perekatzen debaldetan.
- 11 Gerochago gosetua, galdegiten du ttittia.
Gaicho haren atzartzeko garrasiaz hasten haurra.
"Atzar othoi, ama maitea, emazu niri esnea,
Ez dezaket nik gehiago iraunaz nete gosea."
- 12 Errabian lotu, eta, tiratzen haren biloak.
Herrestatuz odolean, emokatzen soinekoak,
Pausaturik bere burua amaren bulhar gainean,
Emekiño lohak hartzen, esnearen esperantzan.
- 13 Beharriak aphaltuak, chakur tcharra aintzinatu,
Horen matel borobilak bere mihiz milikatu;
Bere beren haren aldean, egonen da kokoriko,
Ikusteko hunen begiak noiz direnez idekiko.

- 14 Azkenekotz obuza bat etche gainerat erori,
 Urratzean pekotz goiti barne guzia ezarri,
 Gizon tzarren abrieriak jende gaichoak suntsitu,
 Ez berechi nahi zutenak zilo berean ehorztu.
 Ramuntchito.

(*) Le tableau dramatisé de ces quatorze quatrains à rime suivie (et non monorimes comme les précédents) rappelle le célèbre "Guernica" de Picasso et semble né du même épisode de la guerre d'Espagne, ce que souligne aussi le prénom à diminutif espagnol de la signature. Elle est complétée par la mention d'une autre écriture: "Ramuntchito. Espagnol, Espainia", et quelques mots qui s'achèvent ainsi: "Madame Marie Mirasou Jaunarena. Maison Gastenania. Ossés BP".

Textes transcrits et annotés par J.-B. Orpustan.